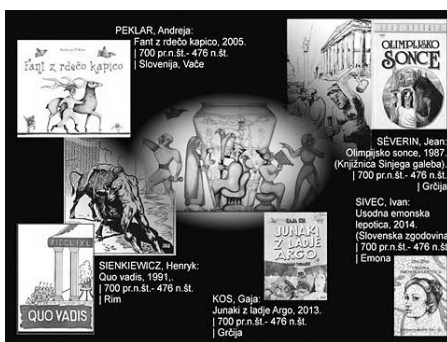

z najboljšimi knjižnimi primeri, na drugi strani pa je v obliki projekcije »tipkovnice stoletij« nudila obiskovalcem možnost, da so si z izborom stoletja od prazgodovine do 20. stol. na platno priklicali posnetke mladinskih knjig, katerih pripovedi govorijo o izbranem zgodovinskem obdobju.

Darja Lavrenčič Vrabc

Zaslonska tipkovnica zgodovinskih obdobj.

Ena od projekcij, izbranih na tipkovnici zgodovinskih obdobj: klasična antika.

Eva Kocuvan

Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

ZGODOVINA ZA MLADE, ZGODOVINA ZA VSAKOGAR

Zgodovina, vsa, ne le zgodovina človeštva, je pomembna. Brez nje ni prihodnosti. Zato jo gre (s)poznati in razumeti. In zato je pomembno, kako zgodovino prikazovati, njene kontekste, dogodke, pojave, pojme, osebnosti in podobno. Prav tako je potrebno upoštevati strokovne izsledke, poznati velja neštete nadrobnosti in zanimivosti. Zgodovinska pripoved je živa in zanimiva, če je razumljiva, dobro zasnovana, če je njena vsebina jedrnata in razčlenjena, če so formulacije jasne in kratke. In nenazadnje, vsak, ki pozna in ljubi svojo domovino, je svoboden in suveren človek.

Predstavitev lastnih izkušenj

Sem arheologinja, rada imam preteklost, zgodovino in vse, kar je delo narave in človeških rok. Rada imam muzeje in njihove predmete. Za mladino sem napisala dve knjigi, *Romanus sum. Rimljan sem. Slike iz življenja Rimljanov* (DZS, Ljubljana, 1994, 48 str.) in *Egipčanska knjiga živih* (Modrijan, Ljubljana, 1997, 48. str.), delovne zvezke, zloženke, zgibanke, članke, zasnovala križanke, nagradne natečaje, makete, manjše razstave in didaktične programe ter vodila in organizirala različna vodstva za obiskovalce Narodnega muzeja Slovenije, kjer sem tudi zaposlena.

V stikih z mladino, pri interpretacijah vsebin za mladino, sem se naučila trojega. Prvič, nikoli ne podcenjuj nikogar, še zlasti ne mladega človeka. Drugič, mladina je vedoželjna, zato se velja potruditi. Razložiti se da vse; vprašanju zakaj, naj sledi odgovor zato. In tretjič, brez znanja ni kratkega in jasnega izražanja.

Pri predstavljanju tem – kar sicer velja za karkoli – moramo drobce povezati v celoto, da bo pripoved smiselna in ne bo izgubila »rdeče niti«. Zgodovina je nerazumljena, nezanimiva in sama sebi namen, če tega ne storimo. Kako odlično je svetovno zgodovino za mlade bralce predstavil znameniti umetnostni zgodovinar Ernst Hans Josef Gombrich. Kratko, a izbrano delo je naslovil kar *Kratka svetovna zgodovina za mlade bralce. Od pradavnine do sedanjosti* (1936). V uvodu slovenskega prevoda (DZS in Panatal, Ljubljana, 1991) je zgodovinar in soprevajalec Janko Prunk zapisal, da gre za stvaritev, za katero so potrebni pogum, znanje in velik pisateljski talent. Zame je prav to delo še vedno – (nedosegljiv) zgled! Prizadevati si moramo za razumljenost, natančnost ter pestrost in živost napisanega. Vedno. V tem so mojstri še zlasti angleški avtorji. In prav zato so njihova dela tako priljubljena. Na različnih koncih sveta radi beremo njihove publikacije in zelo uživamo ob gledanju njihovih zgodovinskih filmskih pripovedi. Želim si, da bi tudi pri svojem delu znala razmišljati in razumevati zgodovino tako – na anglosaksonski način.

Če želimo mlademu človeku karkoli dobro predstaviti, brez najnovejših znanstvenih izsledkov ne gre. Mlademu bralcu moramo širiti obzorja, spoznanja ter vzbujati radovednost. Videti je, da v novejšem času preveč podcenjujemo sposobnost sprejemanja in dojemanja mladih. Zdi se, da je ta proces obratno sorazmeren z informacijami, ki nam jih ponujajo sodobni mediji. Pri zgodovinskih prikazih za mlade je veliko poenostavitev, simplifikacij, tudi cenenosti in površnosti. Vse to lahko vodi (tudi) v poneumljanje.

Jasno je, da je srž vsega vsebina. Podatki brez vsebinske umestitve ostajajo prazni, neuporabni in nezanimivi. Pri knjigi vse to lahko izrazimo z besedo in sliko. Cilj in želja je, da je spoznavanje in razumevanje zgodovine dostopno vsem. Suverenost in samostojnost posameznika pa z razumevanjem zgodovine, še zlasti zgodovine lastnega prostora, postaneta samoumevni.

Poljudno besedilo (tudi predstavitev ali prikaz) mora biti jedrnato in razumljivo vsakomur. Bistvo vsega so kratke opredelitve, definicije pojmov, dogodkov, osebnosti, časa in podobno. Ustrezno ilustrativno gradivo bralca povabi in pritegne. Ilustracija ali fotografija je informacija, ki je enakovredna besedilu in ni zgolj dekoracija. Sam koncept in odločitev, kaj poudariti oziroma česa ne, pa sta stvar avtorja.

Poljudnih knjig nacionalne produkcije je v svetu obilo. Pri nas ni tako. Takšne publikacije so redke in prav mogoče je, da smo tudi zato kot narod, od leta 1991 nacija, slabo prepoznavni. Premalo poznamo lastno zgodovino in tudi zato smo lahko do lastne države brezbržni. Med nami so sicer nekateri odlični avtorji zgodovinskih knjig za mladino, razpoznavni in dragoceni posamezniki. Vseeno se čuti, da systemskega načrtovanja ni (ali pač?) in so »zadetki« zgolj naključni. Zatorej je na področju »zgodovinskega opismenovanja za mlade« pričakovati in upati več smelosti, prizadevanj in skupnih ciljev pri vseh (in vsem), pri kulturnih, izobraževalnih in pedagoških ustanovah.

Vsaka poljudna knjiga lahko nagovarja širok krog bralcev. Navsezadnje gre za prikaz zgodovine na jedrnat in hkrati privlačen način. Lahko pa je tudi slikovito in didaktično dopolnilo šolajoči se mladini. Pri pisanju za mlade bralce vedno izhajam

iz gradiva, ki ga hranimo muzeji. Ob posameznih predmetih poskušam naplesti zgodbo in vse skupaj strniti v logično pripoved. Muzejsko gradivo je srčika vsake narodove identitete, o tem smo prepričani vsaj muzealci.

V nadaljevanju predstavljam posamezne odlomke zgodovinskih besedil za mlade, ki sem jih napisala. V (še ne realiziranem) prikazu zgodovine Slovencev z naslovom *Kratka zgodovina Slovencev* sem želela nanizati dejstva iz politične, gospodarske in kulturne zgodovine ter poudariti dosežke slovenskega jezika. Besedilo naj bi pospremljalo stalno zgodovinsko razstavo (do leta 2014) *Slovenski jezik: identiteta in simbol*. *Kratka zgodovina Slovencev* zgodovinarke Maje Žvanut. Vseh tisoč petsto let sem, tako kot avtorica stalne postavitve, strnila v štiri predvidene knjižice: *Nastajanje jezika in ljudstva* (od stalne naselitve do sredine 10. stoletja oziroma do nastanka *Brižinskih spomenikov*). *Kratka zgodovina Slovencev 1, V krščanski in fevdalni Evropi* (do sredine 16. stoletja oziroma do izida prve slovenske tiskane knjige, Trubarjevega *Katekizma z Abecednikom*). *Kratka zgodovina Slovencev 2, Vzpon meščanstva* (do sredine 19. stoletja oziroma do izida Prešernovih *Poezij*). *Kratka zgodovina Slovencev 3, Pot v samostojnost* (do oblikovanja samostojne Republike Slovenije oziroma do sprejetja njene *Ustave*). *Kratka zgodovina Slovencev 4*. Izhodišče tako razstave kot poljudnega besedila za mladino so (bili) razstavljeni (muzejski) predmeti.

Kratki zgodovinski oris Slovencev sem zasnovala tako, da pri vsaki knjižici tečejo štiri »rdeče niti«, najprej **širša zgodovinsko politična umestitev in ožji zgodovinsko politični okvir**, potem **razvoj jezika in razvoj narodnih simbolov**. Poleg navedenega sem mladega bralca želela popeljati še v svet mitov (resničnost, simbol, mit), tudi zato, ker v sebi nosijo zrno resnice; poznani pa so tudi slehernemu Slovencu. Ob tem sem, ločeno od osnovnega besedila, nanizala formulacije pomembnejših (izbranih) pojmov, osebnosti in dogodkov (osebe, dogodki, pojmi). Načrtovano slikovno gradivo muzejskih predmetov pojasnjujejo podnapisi. Našteto med seboj tvori zasnovano celoto.

Čas po razpadu avstro-ogrske monarhije pa vse do nastanka samostojne države (*Kratka zgodovina Slovencev 4, Pot v samostojnost*) sem v poglavju z naslovom *Naslednice avstrijske monarhije* (širša zgodovinsko politična umestitev) predstavila takole:

Avstrijska monarhija je prvo ustavo dobila leta 1849. Leta 1867 se je monarhija preuredila in preimenovala v Avstro-Ogrsko. Po porazu v prvi svetovni vojni je Avstro-Ogrska razpadla in Slovenci so se znašli v novonastali Državi Srbov, Hrvatov in Slovencev avstrijske monarhije (29. 10.–1. 12. 1918), ki se je tako nato združila s Kraljevino Srbijo in Črno goro najprej v Kraljevino SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev) ter nato v Kraljevino Jugoslavijo. Druga svetovna vojna je Slovence prizadela kot okupacija, kot obrambna in osvobodilna ter državljanska vojna. Po končani vojni je nastala druga Jugoslavija, sprva kot federativna (Federativna ljudska republika Jugoslavija), nato socialistična (Socialistična federativna republika Jugoslavija) republika. A izrojeni model socializma z gospodarsko neučinkovitim samoupravljanjem sta skupaj s poskusi zaviranja narodne samobitnosti Slovence strnili v želji za lastno državo. Po kratki osvobodilni vojni leta 1991 smo jo zares tudi dobili.

O razvoju jezika v tem času sem v poglavju z naslovom *Zrelost jezika* zapisala:

Od ustave iz leta 1849 je v (avstrijski) monarhiji veljala načelna enakopravnost narodov in njihovih jezikov. V 19. stoletju so leposlovni in strokovni pisci zavestno negovali in razvijali slovenski jezik. Čeprav je bila slovenščina v obeh Jugoslavijah eden od uradnih jezikov, pa so jo v stikih z osrednjo oblastjo iz povsem praktičnih razlogov pogosto opuščali. Po

drugi strani pa smo Slovenci v času njenega trajanja dobili najvišje znanstvene in kulturne ustanove. Leta 1991 se je za Slovence z osamosvojitvijo končala doba sobivanja v večnarodnostnih državah.

Prve politične tvorbe (*Kratka zgodovina Slovencev 1, Nastajanje jezika in ljudstva*) na slovenskem ozemlju za obdobje od stalne naselitve do sredine 10. stoletja sem oblikovala v poglavju Plemenske kneževine in krajine (ožji zgodovinsko politični okvir):

Slovenci smo skupek različnih plemen in ljudstev. Po stalni naselitvi so prevladale slovenske prvine. Karantanci severno od Karavank in Karniolci južno od njih so se od sosednjih ljudstev razlikovali po jeziku, veri, pravnih običajih ter predmetih in izdelkih. Ko so bili vključeni v frankovsko državo, so prevzeli tudi krščansko vero.

Pod naslovom Narodni in politični simboli (*Kratka zgodovina Slovencev 3, Vzpon meščanstva*) sem strnila osnovne podatke v nekaj stavkov:

V 19. stoletju so grb, zastava in himna narodni in pri nekaterih narodih hkrati še državni simboli. Uradne barve dežele Kranjske (od leta 1848) je predstavljala belo-modro-rdeča trobojnica. Ta skupaj z narodno himno *Naprej, zastava slave* Simona in Davorina Jenka iz leta 1860 postane znamenje slovenstva. Sprva avstrijska, nato še avstro-ogrska himna in s tem tudi državna himna Slovencev pa je bila do leta 1918 *Bog obvaruj, Bog ohrani nam cesarja, Avstrijo ...* Josepha Haydna.

Ob ustrezni ilustraciji sem predstavila Martina Krpana, Petra Klepca in Matijo Gubca (resničnost, simbol, mit):

Vsi trije so slovenski ljudski in tudi književni junaki. Prvi nam pomeni spomin na kmečko tovarništvo, drugi na čas turških vpadov, tretji na kmečke upore. Martin Krpan pooseblja samozavestnega kmečkega tovarnika in prekupčevalca s soljo. V starodavno trgovino s soljo so se od srednjega veka naprej množično vključevali tudi slovenski kmetje. Potovanja so jim širila obzorja. Peter Klepec ponazarja tri stoletja turških vpadov. Pastirčku Petru Klepcu je vila v zahvalo za izkazano pozornost podarila nadnaravno moč. Z njo je domači dolini ob zgornji Kolpi pomagal premagati Turke. Matija Gubec je narodni junak Hrvatov in Slovencev, bil je voditelj velikega hrvaško-slovenskega kmečkega upora (punta) leta 1573. Njegov lik predstavlja tri stoletja kmečkih uporov.

Pri zasnovi prikaza sem želela izpostaviti še določene pojme, osebnosti in dogodke. Tiste, za ali o katerih smo veliko slišali, pa v resnici o njih ne vemo ničesar bolj določenega. Kaj je, denimo, narod:

Narod je poimenovanje za skupnost ljudi, ki jo povezujejo kulturni in gospodarski dejavniki, predvsem pa skupni jezik in ozemlje. Evropski narodi so se izoblikovali v zgodnjem novem veku. Z nastankom lastnih držav so narodi postali nacije. Slovenci smo z lastno državo postali nacija leta 1991.

Ali pa, kaj sta gotica in latinica?

Karolinška minuskula (lat. scriptura carolina) je pisava, ki je nastala na začetku 9. stoletja za časa Karla Velikega, po katerem je dobila tudi ime. Bila je preprosta in berljiva. Iz nje sta izšli gotica in humanistika. Gotica je pisava srednjeveških rokopisov in se je razvijala sočasno z istoimenskim slogom (gotika) v arhitekturi. Trubarjeva *Katekizem* in *Abecednik* sta bila natisnjena prav v gotici, latinični pisavi ostrih in oglatih oblik. S humanistično latinico so pisali humanisti, ki so se večinoma izobraževali na italijanskih univerzah in so zavračali gotico. Humanistiko so kot pisavo katoliškega sveta odklanjali protestanti v 16. stoletju na Nemškem.

In še marsikaj se da povedati tudi ob slikovnem gradivu, ob ilustracijah ali fotografijah (podnapisi k muzejskemu gradivu), ob muzejskem gradivu, izhodišču predstavljanja. Na primer ob sliki sokolskega suknjiča in kape (19. stoletje) sem se dotaknila športa:

Pomembno vlogo v življenju mladine je dobival šport. Telovadbo za oba spola so razvijali tako liberalni Sokoli kot njihovi katoliški tekmeči, Orli. Oboji so prisegali na množičnost.

Kot podnapis k sliki predmetov sem si zamislila predstavitev tako imenovanih terezijanskih mer:

Leta 1756 je Marija Terezija uzakonila poenotene mere. Prototipe zanje so razdelili vsem glavnim mestom avstrijskih dežel. Tisti z oznako F so bili namenjeni Kranjski deželi; hranili so jih na ljubljanskem magistratu. Med njimi so dunajska klafta (1,9 m) in vatel (0,8 m), polovica dunajskega mernika (61,5 l), polovica dunajskega bokala (1,4 l) in stot (56 kg). Čez dobrih sto let (1871) je terezijanske mere zamenjal metrski sistem.

Pri svojem delu z in za mladino v središče postavljam gradivo, ki se hrani v muzejih. Izhodišče so predmeti, ki jih hranimo v Narodnem muzeju Slovenije. Tako sta nastali obe moji knjigi z orisoma rimskega (*Romanus sum. Rimljan sem. Slike iz življenja Rimljanov*, DZS, Ljubljana, 1994, 48 str.) in staroegipčanskega življenja (*Egipčanska knjiga živih*, Modrijan, Ljubljana, 1997, 48. str.). A posluš za objavo je prišel s strani založniških hiš. Čez desetletje sva z ilustratorko, akademsko slikarko Andrejo Peklar, tudi oblikovalko serije, za Narodni muzej Slovenije začrtali didaktično Knjižnico mozaik preteklosti. V teh malih knjižicah (cikcak zgibanke, velikosti 9,50 × 11,50 cm), privlačno oblikovanih in ilustriranih, sva s pomočjo muzejskega gradiva zasnovali prikaze posameznih zgodovinskih izsekov: pregledno in živo, zabavno ter cenovno dostopno branje. Tem je neskončno, omejitev ni. Do zdaj jih je izšlo šest. Tudi niz štirih knjižic z naslovom *Kratka zgodovina Slovencev 1–4* je bila zasnovana tako. Kaj vse je v njih mogoče predstaviti, navajam v nadaljevanju.

Povod za prvo zgibanko z naslovom *Mumificiranje* (2004, 16 str.) je bila staroegipčanska mumija v leseni krsti (edina v Sloveniji), ki jo hrani Narodni muzej Slovenije. Zaključili smo jo z življenjem po smrti pri Staroegipčanih:

Besedila o življenju po smrti so bila za pokojnika najpomembnejši vodnik v onstranstvo. Nemški arheolog in egiptolog Richard Lepsius (1810–1884) jih je poimenoval *Knjiga mrtvih*. Eno izmed najbolj znanih poglavij govori o »dvorani dveh resnic«, kjer Oziris tehta srce umrlega. Protiutež je nojevo pero, znak boginje resnice. Pravičnežu se odpro vrata v večno življenje. Odide na polja trstičja, na blažene poljane, kjer zemlja zmeraj bogato obrodi.

Tudi druga v tej seriji je staroegipčansko obarvana, *Bogovi in boginje starega Egipta* (2004, 14 str.). Lesena krsta, v kateri je staroegipčanska mumija, je poslikana s tolikimi staroegipčanskimi simboli, da jih je seveda mlademu radovednežu potrebno predstaviti. Kaj lahko, na kratko, povemo o mitih o stvarjenju sveta? In, ali je starodavni Raa lahko združljiv s Kairom, glavnim mestom Egipta?

Mitov, ki opisujejo stvarjenje sveta, je v dolini reke Nila več. Eden najpomembnejših je tisti iz Heliopolisa, mesta, kjer so častili Raja, boga sonca. Stari Grki so ga primerjali z grškim bogom sonca Heliosa. Od tod ime za Heliopolis. Zdaj je Heliopolis predmestje Kaira, glavnega mesta Egipta.

Iz tujega sveta na domača tla. Začeli smo na začetku in tretjo knjižico naslovili *Mi, jamski ljudje* (2005, 20 str.). Seveda brez neandertalčeve piščali, enega najbolj prepoznavnih predmetov Narodnega muzeja Slovenije (in kulturne identitete naroda), ne gre:

Piščal je narejena iz stegnjenične kosti jamskega medveda, ki je bil priljubljen plen lovcev starejše kamene dobe. Piščal je bila verjetno glasbilo, na katero je mogoče zares piskati. Posebnost te najdbe sta njena starost in podatek, da jo je verjetno uporabljal neandertalec. Podobna najdena glasbila so mlajša in so izdelki novodobnega človeka (*homo sapiens sapiens*).

Didaktična serija knjižic Narodnega muzeja Slovenije *Knjižnica mozaik preteklosti*.

Knjižica *Naselje je veselo zahrumelo* (2005, 20 str.) z naslovom, povzetim po Janezu Jalnu (*Bobri*, Slovenčeva knjižnica, 1942), predstavlja življenje naslednjega prazgodovinskega obdobja, mlajšo kameno dobo, neolitik. O koliščih, teh prazgodovinskih naselbinah, zapišemo:

Kolišče: stavbe na koleh. Čemu se je človek tako trudil, da bi si postavil domovanje na vodi? Odločilnega pomena za postavitev kolišča je bilo primerno področje, poraslo z gozdom. Pri graditvi hiš, kot se zdi, ni bilo določenih pravil: hiše so si postavljali na način in z materialom, ki je bil ustrezen in predvsem pri roki. Poleg stanovanjskih stavb so postavili še manjše za shranjevanje žitaric in drugih pridelkov. Hkrati so »pojedli gozd« in pridobili obdelovalne površine. Gozd so požgali in na prekopanem pogorišču zasejali posevke. V ogradah so redili prašiče in govedo, čredo pa je dopolnjevalo nekaj koz in ovac. Lovci so občasno prinesli divjačino, ki so jo pokončali z lokom. Lov, pa tudi ribolov, sta bila še zlasti dobrodošla takrat, ko žetev ni bila obilna.

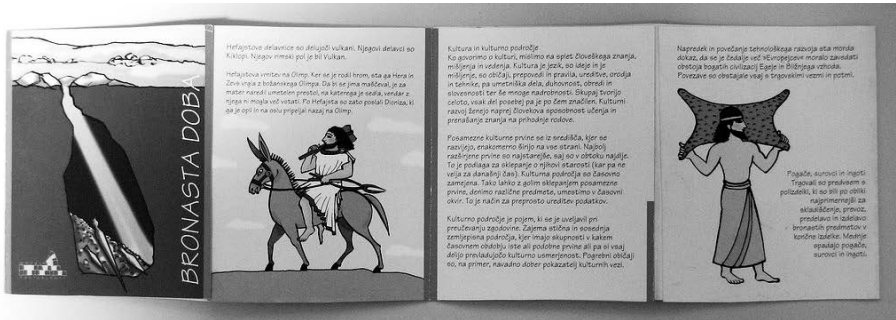
Sledili sta še dve knjižici o bronasti dobi. *Indoevropejci v bronasti dobi* (2006, 20 str.) poveže ljudstva, ki so v tem času živela v sredozemskem bazenu. Zaključili smo z zgodbo o Argonavtih:

V antičnih časih je odprava veljala za zgodovinsko dejstvo. Povezati jo je mogoče z grškim odkrivanjem črnomoških obal, s prvimi plovbami po daljnih morjih zunaj Sredozemlja, pa s trgovino in zavojevanji. Rečna pot po Donavi, denimo, je bila prehodna in poznana trgovcem že od nekdaj. In še drugače ... iskanje zlatega runa lahko razumemo tudi kot hrepenenje po nesmrtnosti.

O novostih in življenju v tem času pa v knjižici *Bronasta doba* (2006, 16 str.):

Zgodovino človeštva je zaznamovala še ena korenita sprememba: uporaba kovine. Za seboj je potegnila iskalce rude in rudarje, trgovce in posrednike. Kot pri vseh tehnoloških izumih

se nam tudi pri tem postavlja večno vprašanje, na katerega odgovor še nikoli ni bil lahek. Ali je bila namreč metalurgija izumljena na omejenem področju ali pa se je razvila samostojno povsod tam, kjer je razvoj dosegel določeno stopnjo. Odgovor ni preprost, drži pa, da je takrat kovina nadomestila kamen, dotlej prevladujoči material. Nastopila je bronasta doba.

Didaktična serija knjižic Narodnega muzeja Slovenije *Knjižnica mozaik preteklosti*.

Izzivov je ostalo še veliko, za tiste, ki smo se z določenimi že spoprijeli, in za vse, ki se še bodo. Upajmo, da bodo možnosti tudi za njihovo realizacijo. Vedoželjni bralci čakajo!

Darja Mihelič

Ljubljana, ZRC-SAZU

VZGIBI IN IZKUŠNJE PRI PISANJU STROKOVNIH ZGODOVINSKIH KNJIG ZA OTROKE IN MLADINO

Prispevek opisuje osebno izkušnjo avtorice od prijateljevanja s knjigo v mladosti, prek iskanja privlačnih vsebin zgodovine, do kreativnega pisanja za mlade bralce. To je zajelo pisanje učbenikov za zgodovino, knjigo o meščanstvu ter souredništvo zbirke *Ilustrirana zgodovina Slovencev za otroke*.

Po poti prijateljevanja s knjigo in zgodovino

V času mojega otroštva – rojena sem bila sredi prejšnjega stoletja (Holz 1210: 469–472) – je glavno obliko razvedrila ob igri predstavljala knjiga. Imela sem pet let starejšo sestro, ki je svoje osnovnošolske izkušnje vadila na meni – in me že pri štirih letih naučila brati. Kot otrok sem strastno brala, sprva pravljice, in pesmice,¹

¹ Tu naj omenim knjižno zbirko Čebelica, ob slovenskih še najrazličnejše narodne pravljice drugih okolij, od pesniških zbirk *Najdihojco* Frana Levstika, *Mehurčke* Otona Župančiča, Puškinovega *Carja Saltana* v prevodu Otona Župančiča.